

TWENTE ASBESTVRIJ

Eis tot een volledige inventarisatie en sanering van bodemasbest in Twente

Samenstellers

Krista van Velzen	Tweede Kamerlid SP
Bob Ruers	Fractievoorzitter Eerste Kamer SP
Harry Voss	MilieuAlarmteam SP
Jan Jacobs	Asbestcomité Twente
Vincent Mulder	SP Overijssel

© september 2002

SP MilieuAlarmteam
Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam
Telefoon: 010 243 55 55
E-mail milieualarmteam@sp.nl
www.sp.nl

Correcties en omslagontwerp:
SP

Inhoud

Inleiding

1. Van incident naar incident
2. Eternit en de asbestverwerking in Twente
3. Asbest, het gevaar en de slachtoffers
4. Toename van het probleem, uitstel van saneringen
5. Definitieve aanpak van het asbestbodemprobleem
6. Onze voorstellen

Chronologisch overzicht

Inleiding

Sinds juli 1993 is het gebruik van asbest in Nederland verboden. Daarmee zijn de problemen voor mensen die in het verleden met asbest in contact zijn gekomen echter niet voorbij. Integendeel: het aantal slachtoffers van asbest zal in de komende jaren alleen maar toenemen. In 2000 stierven naar schatting 350 mensen als gevolg van asbest aan long- en buikvlieskanker (mesothelioom). Doordat deze ziekte zich pas 30 tot 40 jaar na de besmetting openbaart is de verwachting dat het aantal slachtoffers de komende decennia zal stijgen tot ongeveer 550 per jaar.

Een groot deel van de slachtoffers heeft een arbeidsverleden in de asbestverwerking. Steeds meer slachtoffers blijken echter niet op hun werk met asbest in aanraking te zijn geweest, maar bijvoorbeeld besmet te zijn geraakt via het stof van wegen waarin asbest is verwerkt. Hoewel het aantal arbeidsgerelateerde slachtoffers, door het verbod in 1993, op termijn naar verwachting zal dalen, zal het aantal slachtoffers als gevolg van het stof uit bodemasbest naar alle waarschijnlijkheid toenemen. Om dit te keren moet op korte termijn serieus werk worden gemaakt van het in kaart brengen van alle locaties waar zich bodemasbest bevindt.

In dit rapport wordt de noodzaak aangetoond van een uitgebreide inventarisatie en veilige sanering van al het bodemasbest in Twente. Ook zal blijken dat dit probleem niet alleen kan worden opgelost door de gemeenten in Twente. Het Rijk zal een grote bijdrage moeten leveren en haar verantwoordelijkheid moeten nemen, door wetshandhaving en voorfinanciering. Door het instellen van een meldpunt neemt de SP alvast het initiatief tot een snelle inventarisatie, om duidelijk te maken waar op dit moment asbest in de grond zit.

Dit rapport baseert zich op informatie die onder andere door het Asbestcomité Twente en de SP Overijssel is bijeengebracht, over het asbestcementafval van het asbestverwerkingsbedrijf Eternit in Goor. Echter ook in andere delen van Nederland heeft gebruik van asbestafval geleid tot gevaarlijke situaties. Zo zijn vervuilingen bekend rondom fabrieken in Harderwijk en Brabant. De in dit rapport bepleitte aanpak voor de problemen in Twente is grotendeels ook toepasbaar in andere gebieden die te maken hebben met asbest in de grond.

In het eerste hoofdstuk worden enkele incidenten met asbestafval beschreven. In het tweede hoofdstuk wordt nader ingegaan op de productie van asbestproducten bij Eternit in Goor. In hoofdstuk drie worden de gevaren van asbest kort uiteengezet. De omvang van en de problemen rondom de asbestbodems staan centraal in hoofdstuk vier. In hoofdstuk vijf wordt een pleidooi gehouden voor gedwongen sanering, in hoofdstuk zes gevolgd door een aantal concrete voorstellen voor de oplossing van het sluimerende asbestgevaar.

---

1. Van incident naar incident

Als je hier een schop in de grond steekt kun je asbest verwachten.

Omwonende van een asbestweg in Goor.

In 1982 werd voor het eerst op aandringen van de eigenaar van een asbestweg in Twente door de overheid een sanering uitgevoerd. Toch duurde het nog tot januari 2000 voordat er een verbod op het hebben van asbestwegen kwam. Des te schrijnender is dat sindsdien zowel gemeenten in Twente alsook particulieren dit verbod negeren en de overheid dagelijks blootstelling van weggebruikers en omwonenden aan asbest gedooft. In dit hoofdstuk worden kort drie incidenten met asbest op een rij gezet: op boerderij De Hoffmeijer in Ambt Delden in 1982, in de tuin van een werknemer van Eternit in Markelo in 2000 en rondom een gronddepot aan de rand van een nieuwbouwwijk in Goor in 2002. Wat deze voorbeelden met asbestval in Twente nog wranger maakt is dat er in de komende tijd nog veel incidenten met asbestvondsten verwacht kunnen worden.

1982 De asbestweg van De Hoffmeijer

In juli 1982 werd een weg op de voormalige boerderij De Hoffmeijer in de gemeente Ambt Delden (nu gemeente Hof van Twente) over een lengte van 200 meter afgraven. 40 cm van de bovenlaag werd in opdracht van de provincie afgevoerd, waarna de weg werd opgevuld met gebroken puin. De eigenaar van de boerderij, de familie ten Velde, had bij de gemeente hulp gevraagd vanwege de stoffige weg. In 1983 verklaarde dhr. ten Velde tegenover onderzoekers van de afvalprojectgroep uit Leiden:

Toen wij in de boerderij kwamen wonen (1970) wist ik dat het spul wat op de weggetjes lag asbest was, en dat het gevaarlijk was, maar niet in welke mate ... We begonnen ons steeds ongeruster te maken. De druppel die de emmer deed overlopen was toen we dit voorjaar (1982) een stuk van onze grond wilden omploegen om er wat in te planten en het bleek dat er op ongeveer 20 cm diepte een 30-40 cm dikke laag "puur" asbest lag (de vezels waren duidelijk zichtbaar).

Na vragen van ten Velde gaf de gemeente niet thuis ("het is uw grond, dus uw verantwoordelijkheid"), maar verwees hem door naar het Gewest Twente. De provincie besloot na monstername ter plaatse om tot afgraven over te gaan en diende bij toenmalig milieuminister Winsemius een verzoek in voor financiering van deze sanering en voor nader inventarisatieonderzoek. Ten Velde in 1982:

Vrij snel zijn ze toen begonnen met het nathouden van de weggetjes. Ondertussen werd ons geadviseerd de kinderen er niet op te laten spelen, hoewel ze nog steeds niet duidelijk waren over hoe gevaarlijk het asbest nu eigenlijk was.

De herkomst van het asbestafval is onbekend. Ten Velde:

Precies weet ik het niet, omdat dit gebeurd is voordat wij hier kwamen wonen. In 1970 hebben wij de boerderij gekocht van een dochter van een aan longkanker overleden boer (diens knecht is ook aan kanker overleden). Op de plaats waar nu het erf is was vroeger een mestkuil. Toen deze niet meer gebruikt werd moest het gat opgevuld. De boeren konden in die tijd waarschijnlijk voor weinig geld aan asbestafval van de firma Eternit komen, zodat ze gretig op het aanbod in gingen. Het was immers een goedkoop vulmiddel. Het afval bestond echter veelal uit grof materiaal, waaronder stukken buis die de mensen zelf fijn moesten maken. Daarbij hebben ze waarschijnlijk ook nog wel wat ziektes opgelopen, maar ja, wisten zij veel.

2002 Ziek van spelen op asbest in Markelo

Een werknemer uit Markelo die 36 jaar bij Eternit werkte kwam midden jaren tachtig tot de conclusie dat het verharde erf rond zijn woning een bron van kwaad kon zijn. Hij besloot de erfverharding te verwijderen en voerde het af naar de plek waar Eternit ook veel van zijn afval loosde: de stort van de kleigaten in Borne. Zijn dochter is zich jaren later nog zeer bewust van de gevaren van haar jeugd: “Ook ik kan besmet zijn met asbest”. Ze herinnert zich dat de overalls van haar vader thuis gewassen werden. Voor het wassen werd het stof er eerst uitgeklopt, een gewoonte bij naar huis meegenomen werkkleding: “Het asbeststof dwarrelde door de lucht.”

Destijds was zij nog niet op de hoogte van de gevaren van de stof waarin haar vader dagelijks werkte. Nu weet ze hoe gevaarlijk het was dat haar vader in de jaren '60 gratis asbestcementafval van de fabriek liet komen om het erf rond hun huis te verharderen, waar zij als kind op speelde. Toen ze in de winter van 2001/2002 een hardnekkige verkoudheid kreeg die maar niet overging, wilde ze vanwege haar asbestverleden een longfoto. Op 13 maart 2002 werd deze 49-jarige vrouw in haar vermoeden bevestigd: als gevolg van asbest bleek ze mesotheliom te hebben.

2002 Asbest in de Hogenkamp

Begin april van dit jaar werd in een gronddepot aan de rand van de nieuwbouwwijk de Hogenkamp asbest gevonden. De 84 nieuwbouwwoningen in de nieuwe wijk van Goor waren toen al grotendeels door nieuwe bewoners betrokken. De 2000 kuub vervuilde grond die daar nu ligt is het begin van weer een nieuw hoofdstuk dat “asbest in de Hogenkamp” heet. Het gemeentebestuur verzochtte dat “Goorse grond per definitie vervuild is met asbest”. En dat is maar al te waar: begin vorig jaar ontdekt de gemeente bij het bouwrijp maken van de wijk dat de grond met asbest vervuild is. Voor 330.000 gulden werd vervuilde grond afgevoerd. De gemeente draaide op voor de kosten en kon die niet doorberekenen in de prijs van de bouwka-vels.

Het bleef niet bij deze ontdekkingen. In de loop van mei en juni 2002 vonden de nieuwe bewoners in de dan inmiddels gerealiseerde wijk de Hogenkamp bij het inrichten van hun tuinen op veel plaatsen opnieuw asbest in de grond. Sommige bewoners hadden bij het diepspitten van hun grond grote hoeveelheden asbest bovengekregen. Onmiddellijk werd het plan voor de realisatie van een groot kinderopvangcentrum in de wijk afgeblazen. Na onderzoek van de gemeente werd meer gevonden. Een aantal bewoners wist te melden dat bij het uitgraven van de bouwput vele kubieke meters grond via via zijn geleverd aan een boer, die “een gat in zijn terrein wilde opvullen”.

Volledig uit de hand

Bovenstaande drie voorvallen zijn voorbeelden van problemen met asbest in de grond die min of meer per toeval aan het licht zijn gekomen. Waarschijnlijk zijn zij het topje van een ijsberg. Recentelijk zijn in de Hof van Twente na jaren van afschuiven en uitstel via een wettelijke verplichting een aantal asbestwegen op kosten van de gemeente gesaneerd. Ook recentelijk is er door het Asbestcomité Twente een vrachtwagen betrappt die met asbest vervuilde grond afleverde bij een particulier in Goor. Die firma wordt na kort onderzoek verdacht van minstens zes illegale stortingen van asbestgrond. En zo stapelt zich incident op incident. De vrees is gerechtvaardigd dat saneren van bodemasbest in Twente nauwelijks plaatsvindt, maar dat tegelijkertijd op grote schaal asbest wordt verspreid. Daardoor dreigt het asbestgevaar in Twente in de toekomst volledig uit de hand te lopen.

---

2. Eternit en de asbestverwerking in Twente

In 1937 begon Eternit in Goor met het verwerken van asbest tot asbestcementproducten. Asbestplaten (vlak en golf-) en asbestbuizen werden vanaf die tijd, maar met name ook in de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog, volop geproduceerd. De grondstof asbest (witte, grijze of blauwe vezels) werd per schip via het Twentekanaal aangevoerd. De herkomst lag in landen als Canada (wit asbest) en Afrika (blauw asbest) en werd via de havens in Antwerpen en Rotterdam overgeslagen. De asbestcementproducten bestonden voor 80 tot 90% uit cement. De rest uit asbestvezels, waarvan met name blauw asbest in buizen werd verwerkt en wit asbest in platen. In de loop der tijd hebben duizenden mensen bij Eternit gewerkt. In deze relatief arme agrarische streek was Eternit een van de weinige plaatsen van werkgelegenheid. Het bedrijf was één van de drie grootste asbestcementbedrijven ter wereld. Momenteel behoort Eternit Nederland tot het internationale Eternit-concern, welke onder de naam ETEX nog steeds een grote speler is op het gebied van de asbestcementproductie buiten Europa.

Slechte arbeidsomstandigheden

Vanaf het begin van de productie in Goor moet de directie van Eternit op de hoogte zijn geweest van de gevaren van het gebruik van asbestvezel. Al in 1930 werd in Engeland het eerste rapport gepubliceerd waarin op het gevaar van asbest voor fabrieksarbeiders werd gewezen. Toch heeft de directie van Eternit nooit het voortouw genomen in de voorlichting van de werknemers over de (mogelijke) gevaren van asbest of over beschermende werkvoorschriften. Begin jaren '70 leidde dit tot vragen van het personeel over de werkomstandigheden, met name over de stofconcentraties in de fabriek. De directie reageerde in die tijd op vragen van het personeel met de "geruststelling" dat er bij de fabriek nog nooit asbestziekten geconstateerd waren en dat men voldeed aan alle door de overheid gestelde regels. Bovendien stelde men dat kritiek op het gebruik van asbest een gevaar was voor de werkgelegenheid. Gesteund door bonden en studenten werd eind jaren '70 een investering in stofafzuiging afgedwongen. Andere maatregelen die door de directie werden voorgesteld waren boetes (f 10,-) voor het gooien van ballen natte asbestkluiten door de werknemers. Kritische werknemers werden geïntimideerd en "uit de fabriek gewerkt".

Asbestafval

Ondertussen werden werknemers door de directie gepaaid met de voordelen van de asbestcementproductie, zoals het goedkoop kunnen verkrijgen van (2^e keus) bouw materiaal en het gratis mogen meenemen van het asbestcementafval, dat ruim voorhanden was. In de jaren '70 werd jaarlijks naar schatting 15.000 ton afval geproduceerd (de jaren daarvoor nog meer). Dit afval bestond voor het grootste gedeelte uit los draaisel: wit, brokkelig en bros materiaal afkomstig via het slijpen van asbestcementbuizen. Daarin zitten de vezels vrijwel los. Daarnaast zitten er harde stukken plaat en buis in, die op de breukvlakken witte resp. voornamelijk blauwe asbestvezels vertonen. Vóór 1975 werd dit afval grotendeels meegenomen door werknemers, of afgehaald door derden. Op boerenwagens of ingehuurde vrachtwagens werd het afval afgehaald. Wat overbleef werd in opdracht van Eternit door transportbedrijven gestort op particuliere stortplaatsen.

Zo werd gedurende een tiental jaren rond 1970 asbestafval gedumpt in voormalige kleiwinningssloten aan de Steenbakkersweg in Borne. Daarvan is bekend dat een lokale actiegroep Centraal Actiecomité Twente (CAT) protesteerde tegen de stofverspreiding van het Eternit-afval, dat verschillende malen per dag van de vrachtwagens stooft en de hele omgeving onder een laag stof legde. Dit probleem bleef bestaan toen van droog vervoer op nat vervoer werd

overgegaan. De wagens lekten toen nat afval, wat vervolgens opdroogde en door ander verkeer verstoof. Nadat de kleigaten bij Borne vol waren werd het storten voortgezet in Hengelo. Vanaf 1975 mocht storting alleen nog plaatsvinden op officiële afvalstortplaatsen, zoals de stort “t Rikkering” langs het Twentekanaal bij Delden. Niettemin bleef een particuliere stroom afval voor weg-, erf- en opritverharding, via de werknemers en derden, bestaan. Ook werden gaten en diepe wagensporen op boerenpaden volgestort met asbestcementpulp en -puin. Onduidelijk is hoeveel afval Eternit in totaal heeft geproduceerd, omdat het bedrijf pas vanaf eind 1981 een afvalboekhouding ging bijhouden.

Gedogen

In 1978 werd een verbod op de verwerking van blauw asbest van kracht. Eternit ging echter tot 1982 door met deze verwerking, door het steeds weer aanvragen van ontheffingen. Deze werden door de Arbeidsinspectie ook telkens toegewezen, uit angst voor ontslag van personeel. In 1982 werd het draaien van asbestbuizen met blauwasbest-cement verplaatst naar de Eternit fabriek in Capellen op den Bos in België, ten koste van 160 arbeidsplaatsen in Goor. Het duurde uiteindelijk tot 1992 voordat Eternit wettelijk werd gedwongen te stoppen met het verwerken van alle soorten asbest. Daarop liet de directie de fabriek door mensen met maanmannelijespakken schoonmaken, dezelfde fabriek waar ze 45 jaren lang de werknemers onbeschermd in het stof had laten werken. Sinds 1992 produceert Eternit in Goor asbestvrije bouwmaterialen.

3. Asbest, het gevaar en de slachtoffers

Asbestvezels vormen een gevaar voor de volksgezondheid wanneer deze door inademing in de luchtwegen terechtkomen. Normen voor asbestgevaar worden dan ook vaak aangegeven door aantallen vezels per volume lucht. Het is echter een misvatting bij de gevaren voor asbestziekten de vezels in de bodem (het bodemasbest) te veronachtzamen. Asbestvezels uit afval kunnen in vrije vorm als stof makkelijk via de wind in de lucht terechtkomen. Bij droog weer zijn bereden stoffige asbestwegen een bron van infectie. Wandelaars op stoffige wegen en erven die met asbestafval bedekt zijn, kinderen spelend in besmet zand, zij lopen grote risico's vezels in te ademen. Het kapotrijden van stukken plaatasbest door voertuigen zorgt voor vrijkomende vezels in de lucht. Ook door weersinvloeden komen vezels op breukvlakken van brokken asbest makkelijk vrij. Ingeademd asbest kan drie soorten zeer ernstige longziekten veroorzaken: mesothelioom, longkanker en asbestose. Voor asbestose en mesothelioom geldt dat van deze ziekten slechts één oorzaak bekend is, namelijk de blootstelling aan asbest.

De slachtoffers

Bij mesothelioom komt ongeveer 90% van de slachtoffers binnen 1 jaar na diagnosestelling te overlijden. Het CBS becijferde dat in 2000 in Nederland 350 mensen gestorven zijn aan deze zeer agressieve vorm van buikvlies- en longvlieskanker. Dat cijfer bedroeg 25 jaar geleden ruim 100. Deze ziekte openbaart zich pas na tientallen jaren, naar schatting 30 tot 40 jaar na de eerste blootstelling. Vandaar dat de verwachting is dat het aantal sterfgevallen nog sterk zal oplopen. In een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in 1997 maakten de onderzoekers een prognose voor het aantal te verwachten asbestgerelateerde ziekten in Nederland van 1996 tot 2030. In totaal – zo luidde de schatting – zullen in die periode alleen al onder mannen 40.000 asbestgerelateerde ziekten voorkomen, waarvan de meeste mesothelioom en asbestgerelateerde longkanker en een klein deel asbestose. Alleen aan mesothelioom zullen naar verwachting dat tussen 2015 en 2021 jaarlijks ongeveer 700 mannen sterven. Deze prognoses zijn gebaseerd op het aantal mensen dat in het verleden beroepshalve blootgesteld is aan asbest. Er komen echter ook steeds meer gevallen aan het licht van mensen die niet beroepsmatig zijn blootgesteld aan asbest.

Werknemers bij Eternit

Wat Eternit in Goor betreft stelde de directie tot de jaren '80 dat geen enkele werknemer gestorven is aan een ziekte die met asbest te maken had. Toch was in diezelfde periode onder de werknemers het besef van gevaar en de angst voor asbestziekten sterk gegroeid, gevoed door de kennis van medische publicaties, en de zorg om asbest in de samenleving. Als in 1982 door interviewers van de vakbond in beslotenheid aan de leden van de bedrijfsledengroep van Eternit gevraagd wordt of zij zich wel eens zorgen maken over de blootstelling aan asbest krijgen ze van alledrie bevestigend antwoord. Een werknemer antwoordt:

Ja, wat zal ik daar nou over vertellen? Ik weet niet of ik wat heb na die 29 jaar. Dat kun je niet weten. Maar mijn vrouw weet ook wel wat ze moet doen als het zo ver is. Daar hebben we het al eens over gehad. Om met een proces en dat te beginnen. En dan laat ik me opensnijden, want anders kan het niet bewezen worden. Nou dat heeft geen zin. Ze weet donders goed wat ze dan moet doen. Dan voel ik er toch zelf niets meer van.

Deze werknemer, tevens vakbondslid, was vanaf 1973 een van de voortrekkers in de strijd voor veiliger werkomstandigheden in de Eternit fabriek. In 1982 behoorde hij tot de eersten die bij een reorganisatie werden ontslagen. Daarna zette hij zich in voor het wijzen op de ge-

varen van asbestwegen in Twente. In 2000 werd bij deze werknemer asbestkanker geconstateerd. Hij overleed in 2001. Eternit heeft daarvoor de aansprakelijkheid erkend.

Pas in 1982 gaf Eternit toe dat er twee werknemers aan mesothelioom overleden waren. Het duurde tot 1991 voordat Eternit, onder druk van een rechtszaak, voor het eerst aansprakelijkheid erkende jegens oud-werknemers en hun nabestaanden vanwege een asbestziekte. Hoeveel werknemers van Eternit er aan asbestziekten zijn overleden is niet bekend. Wel neemt het aantal slachtoffers toe voor wie door nabestaanden schadevergoedingen bij Eternit wordt geëist. Inmiddels is de schatting dat er in de achterliggende jaren meer dan 50 slachtoffers te betreuren zijn geweest onder het Eternit-personeel.

Niet werknemers

Sinds enkele jaren is daar een nieuwe categorie van erkende slachtoffers bijgekomen, namelijk de mensen die niet via het arbeidsproces, maar in de huiselijke sfeer asbestgerelateerde ziekten hebben opgelopen. Dit zijn veelal huisgenoten van (ex-)werknemers die bijvoorbeeld door stof in de mee naar huis genomen werkkleding met asbest zijn besmet. Tot dusver hebben de nabestaanden van ongeveer vier van zulke slachtoffers schadevergoeding ontvangen. Nog niet erkend als zodanig zijn de slachtoffers van asbest die noch werknemer, noch huisgenoot van een werknemer van Eternit waren. In deze groep van zogenaamde 'milieuschade' vallen de slachtoffers die bijvoorbeeld besmet zijn door het lopen op stoffige asbestpaden, of die als kind in asbestafval gespeeld hebben. Eternit erkent voor dergelijke slachtoffers (nog) geen aansprakelijkheid. Minstens één dergelijk slachtoffergeval is nog voor erkenning onder de rechter. In een ander geval heeft Eternit enige jaren geleden een vergoeding van 100.000 gulden aan de nabestaande betaald, echter zonder aansprakelijkheid te erkennen.

Veel werk voor de erkenning en financiële ondersteuning van asbestslachtoffers en nabestaanden wordt sinds 1995 gedaan door het Comité Asbestslachtoffers. Door toedoen van dit comité werd in 1999 het Instituut Asbestslachtoffers opgericht, dat bemiddelt tussen werknemer en werkgever op basis van overeengekomen regels. Daarnaast heeft het instituut een belangrijke taak bij de voorbereiding van de Regeling Tegemoetkoming Asbestslachtoffers van de overheid.

4. Toename van het probleem, uitstel van saneringen

Een eerste poging tot inventarisatie

Twee jaar na de eerste asbestwegsanering bij De Hoffmeijer in 1982 werd in opdracht van de provinciale waterstaat een inventariserend onderzoek verricht naar asbestwegen in en rond Goor. Uitgevoerd onder de titel *Asbestcementafval als wegverharding*, verscheen een inventarisatierapport voor het gebied met een straal van 12 km rond Goor, uitgevoerd door het Centrum voor Milieukunde in Leiden. Voorafgaand aan het onderzoek werd door de Provincie in de regionale krant een advertentie geplaatst, waarin bewoners werd opgeroepen vindplaatsen van asbestcementafval te melden. Op een inventarisatiekaart gaven de onderzoekers aan waar ze aan de oppervlakte asbest als wegverharding vonden. In totaal vonden ze 83 plaatsen met asbestcementafval, over een totaal oppervlak van 33.400 m². Van tenminste 11 wegen waar ze cementafval vonden en die ze verder wilden onderzoeken werd hun de toegang door de eigenaar geweigerd. Daarnaast gaven de onderzoekers ook andere beperkingen van hun inventarisatie aan. Bij het afzoeken van de wegen werd slechts oppervlakkig gekeken: op aanwijzingen van bewoners werd tot een diepte van 15 cm bemonsterd.

Het rapport pleit onder meer voor een nieuw te formuleren onderzoek, voordat mogelijk tot saneren kon worden overgegaan. Tot zo'n onderzoek, laat staan tot saneren van asbestwegen, komt het niet. De provincie noch de gemeenten rond Goor hebben sinds 1984 op eigen initiatief iets ondernomen, wat haaks staat op de advertentietekst van dat jaar, waarin de bewoners werd opgeroepen om asbestvindplaatsen te melden en beloften werden gedaan voor de bescherming tegen asbestrisico's:

Op basis van de resultaten van ... onderzoeken zal worden besloten of er situaties zijn die risico kunnen opleveren. Indien dit het geval is, zullen er maatregelen moeten worden genomen.

De schrijvers van het Leidse rapport roepen in hun aanbevelingen op om verder onderzoek te doen naar de gezondheidsrisico's. Een jaar daarvoor had ook de provincie de minister gevraagd om zo'n risico-onderzoek. Die liet weten een dergelijk onderzoek toe te juichen, maar stelde daarvoor geen middelen beschikbaar.

Druk door politieke actie

In 1993 bezocht Remi Poppe van het SP Milieu Alarmteam de geïnventariseerde paden uit het Leidse rapport en moest constateren dat nog steeds niets was ondernomen. In antwoord op een rapportage door Poppe over de nog steeds gevaarlijke situatie van stuwende asbestwegen aan de toenmalige minister van VROM Alders schreef deze dat er een inspanningsverplichting is om het verstuiven van asbest te voorkomen, maar ook daarna gebeurde er weer niets. Dit was voor het SP-MilieuAlarmteam reden om zélf met een sanering te beginnen. Met toestemming van de arbeidsinspectie en de burgemeester van Diepenheim werd in opdracht van de SP door een saneringsbedrijf een proefsanering van een asbestweg uitgevoerd.

Inmiddels vertegenwoordigd in de Tweede Kamer wist de SP-fractie in 1994 de opvolger van Alders, minister de Boer, te bewegen tot een eerste besluit tot sanering van asbestpaden en -wegen. De minister kwam mede tot dit besluit vanwege het bekend worden van een geval van mesotheliom bij een postbode zonder beroepsmatig asbestverleden. Dit besluit van de minister leidde echter opnieuw niet tot een daadwerkelijke sanering (op basis van vrijwilligheid werd aanpak van de sanering slechts gestimuleerd). In 1998 bleek dat juist de gemeenten de sanering van hun eigen asbestwegen niet uitvoeren. Onder de nieuwe milieuminister Pronk werd begin 1999 de Regeling Asbestwegen WMS van kracht, waarin het per januari 2000 werd verboden om "een weg die asbest bevat in eigendom te hebben".

Het verstrijken van deze datum zonder ook maar een meter weg te hebben gesaneerd was voor de SP opnieuw reden in actie te komen en op 3 januari 2000 werd door een tiental SP-ers, waaronder Tweede Kamerlid Poppe, de Van Coeverdenstraat in Goor afgezet met lint: “Verboden Toegang Asbest”. Het was duidelijk: de gemeente was in overtreding. Ook richtte de SP zich direct tot de directie van Eternit, met een dringend verzoek mee te betalen aan de sanering van de asbestwegen in Twente. Eternit-directeur Doevelaar verklaarde echter in een mondelinge reactie dat de asbestwegen volgens hem niet onder de verantwoordelijkheid van de fabriek vallen: “Asbestwegen zijn er in heel Nederland en het asbest kwam zeker niet altijd van Eternit.”

Begin van saneren: het topje van de ijsberg

Voorjaar 2000 liet de gemeente Goor door TNO een onderzoek doen naar de noodzaak tot saneren van gemeentelijke asbestwegen en kwam de gemeente op basis van dit onderzoek tot saneringsmaatregelen voor twee wegen, te weten Wheedijk en Lintelerweg. Pas op 3 november 2000, bijna 20 jaar na de eerste asbestwegsanering van De Hoffmeijer in Ambt Delden, werd een begin gemaakt met de sanering van asbestwegen van particulieren in Twente. Een belangrijke reden was ook de in juni 1999 door het Ministerie van VROM ingestelde Saneringsregeling Asbestwegen Twente. Deze regeling geldt alleen voor particuliere bezitters van asbestpaden en slechts in een straal van 12 km rond de fabriek in Goor en geeft aanvragers recht op subsidie bij het saneren van het bodemasbest. Na een informatiecampagne hadden zich voor de wettelijke termijn van 1 oktober 1999 rond de 250 particulieren gemeld uit verschillende Twentse gemeenten, waarvan tegen de 190 aanvragen werden toegewezen.

Een jaar later bleek dat tot dan toe slechts 30 plekken waren afgegraven, de “ernstigst vervuilde wegen”, waar asbest aan de oppervlakte kwam. TNO-projectleider Tempelman, die de aanmeldingen onderzocht, wist te melden dat hem gebleken was dat veel particuliere eigenaren van asbestwegen of –erven zich niet hadden gemeld. Ondanks de overheidssubsidiebijdrage in de schoonmaakkosten bleken veel mensen niet voor de kosten te willen opdraaien. Volgens de Regeling Asbestwegen WMS echter zijn alle eigenaren van asbestwegen per januari 2000 in overtreding. Gemeenten zowel als particulieren zijn daarom genooddaakt tot sanering. Tot op heden echter wordt gedoogd dat gemeenten en particuliere asbestwegbezitters door het nalaten van sanering in overtreding blijven.

In augustus 2001 werd een uitzondering gemaakt op de wettelijke saneringsregeling, toen bleek dat particulieren in de gemeente Haaksbergen niet goed geïnformeerd waren over de mogelijkheid van de subsidieregeling voor asbestsaneringen. Dit was mede een gevolg van de toenmalige houding van de gemeente Haaksbergen, die in 1997 nog verklaard had dat men niet bekend was met enige situatie van asbesthoudende wegen in haar gemeente. Bovendien bleken veel asbestwegen zich buiten de straal van 12 km rondom Goor te bevinden en daarvoor gold de saneringsregeling niet. Toen begin 2001 bleek dat bewoners zich wel degelijk de stort van “Eternit pruttel” op wegen herinnerden, meldden zich meer mensen. Na acties van het Asbest Comité Twente en de Stichting Buitengebied Haaksbergen concludeerde TNO na onderzoek dat er in de gemeente minstens 5 particuliere wegen en boerenerven besmet waren met asbestcementverharding.

Nadat de Haaksbergenaren alsnog een mogelijkheid tot subsidieaanvraag kregen blijkt nu dat er nog 15 aanvragen zijn binnengekomen, waarvan er inmiddels 6 zijn toegewezen. Overigens heeft Haaksbergen zelf nog 19 gemeentelijke asbestwegen “in haar bezit”, met een geschatte hoeveelheid van 1700 ton vervuilde grond. Inmiddels zijn daarvan minstens 7 wegen gesaneerd, waarvan 6 afgegraven en afgevoerd, en is bij één weg over de asbestweg een laag asfalt aangebracht. Ook na deze aanvraagronde is het zeer aannemelijk dat slechts het topje van de ijsberg in zicht is gekomen. Zo is er een particulier die de TNO onderzoekers niet op zijn weg wil toelaten voor onderzoek. Daarnaast bleek op een landweg in Buurse (gem.

Haaksbergen) door onbekenden een berg van 500 m³ met asbest vervuilde grond te zijn gestort. De ambtenaar, die deze stort een jaar geleden constateerde, bevestigt dat deze asbestgrond mogelijk van een asbestweg afkomstig is. Hij acht de illegale stort van bodemasbest door particulieren een reëel probleem.

5. Definitieve aanpak van het asbestbodemprobleem

Na de bizarre opeenstapeling van asbestvondsten en de toename van het aantal incidenten is het hoog tijd voor een definitieve aanpak van het bodemasbestprobleem in Twente, inclusief de Gelderse gemeenten die grenzen aan Twente. Om de volgende redenen mag de erfenis van het asbestcementafval, afkomstig van de Eternitfabriek in Goor, niet langer worden veronachtzaamd:

1. Voortdurende besmetting

In de prognose voor het aantal te verwachten asbestdoden is er de verwachting dat rond 2018 een dramatische piek bereikt zal worden van omstreeks 700 doden als gevolg van asbestgerelateerde ziekten per jaar. In dit cijfer zijn slechts de mannen meegenomen die een arbeidsgelateerde blootstelling aan asbest hebben ondervonden. Juist in de afgelopen jaren doen zich in toenemende mate gevallen voor van slachtoffers die overlijden aan niet-beroepsgelateerde besmetting door asbest. Onder deze groep slachtoffers is een groeiend aantal die aantoonbaar via asbestwegen besmet is geraakt.

Een probleem bij het verkrijgen van de juiste aantallen mogelijke slachtoffers die door asbestwegen zijn besmet is dat er bij ziekte en overlijden van deze mensen vaak geen diagnose van asbestziekte wordt gesteld, omdat geen relatie met asbestbesmetting wordt gelegd. Een argeloze wandelaar op de Twentse wegen, die 30 tot 40 jaar later aan mesothelioom overlijdt, zal niet gemakkelijk als zodanig worden gediagnosticeerd worden. Het vooruitzicht over de omvang van het probleem lijkt hiermee alleen maar somberder. Het voortduren van besmettingshaarden via asbestwegen, of bij het opdiepen van asbestafval in de grond, het spelen in asbestbesmette tuinen door kinderen of het tuinieren in dergelijke grond vormt een blijvend risico. Hoe groot dat risico is weten we niet, maar wel dat het zich pas na 30 tot 40 jaar als asbestziekte openbaart.

2. Meer en meer incidenten

De bewoners in Twente, maar daarmee ook de gemeenten, provincie en het Rijk zullen in de komende jaren in toenemende mate geconfronteerd worden met zeer onaangename nieuwe vondsten van asbest in de bodem en bij grondverzetwerkzaamheden. De saneringen zoals die tot dusver op basis van vrijwillige meldingen plaatsvinden beslaan zeker nog maar het topje van een veel grotere asbestberg, ook omdat verschillende asbestwegen en asbestcementafvalplaatsen ruim buiten de gestelde straal van 12 km rond Eternit gevonden worden.

Op basis van vondsten en verklaringen van ex-werknemers kan worden gesteld dat het te onderzoeken gebied zeker tot een straal van 20 km om Goor moet worden uitgebreid. Op basis van een grove schatting kan worden uitgegaan van tussen de 200.000 en 450.000 ton asbestcementafval gestort in de Twentse bodem, exclusief het afval dat na 1975 naar reguliere stortplaatsen (zoals 't Rikkerink langs het kanaal bij Delden) is gebracht. Het incident in de wijk De Hogenkamp toont recentelijk aan dat ook asbest dat op anderhalve meter diepte in de bodem ligt op den duur weer bovenkomt.

3. Verlies van lokale kennis

Met het verstrijken van de jaren vermindert het aantal mensen, waaronder ex-werknemers en voormalige vrachtwagenchauffeurs, die op basis van hun ervaringen en kennis de exacte locaties weten waar Eternit-asbest in de bodem is terechtgekomen. Men mag aannemen dat de inventarisaties in het verleden lang niet alle plekken in kaart hebben gebracht. Dat geldt zeker voor de eerste grote inventarisatie in 1984. Veel bewoners waren in die tijd niet overtuigd van de gevaren en voelden niet de urgentie om gevallen te melden. Die houding zal in de loop der

jaren sterk zijn veranderd, zeker ook vanwege het steeds groter wordend aantal slachtoffers in de eigen omgeving.

Ook bij meer recente oproepen tot subsidieaanvragen voor particulieren mag men ervan uitgaan dat lang niet iedere eigenaar zich heeft gemeld, afwegende dat een deel van de saneringskosten voor eigen rekening zou komen. Voor deze laatste inventarisaties geldt ook dat derden niet werden opgeroepen om hun bekende asbestwegen (van andere eigenaren) te melden. Snel zal gebruik moeten worden gemaakt van deze nu nog bestaande kennis onder de bevolking, temeer omdat er bij Eternit destijds zeker geen administratie is bijgehouden. Belangrijk is ook te beseffen dat deze kennis inmiddels over het hele land (en zelfs daarbuiten) verspreid kan zijn. Immers, ook de slachtoffers van het Goorse Eternit asbest bevonden zich in enkele gevallen niet meer in Twente.

4. Diffuse verspreiding

Naarmate de tijd vordert zal de onopgemerkte verspreiding van met bodemasbest vervuilde grond voortgaan. Wat daarvan nu bekend wordt moet eveneens als een topje van de ijsberg worden beschouwd. We noemen hier slechts het onlangs omploegen van een asbestpad tot maïsveld vanwege ruilverkavelingen in Haaksbergen, en de illegale transporten van vervuilde grond door een grondverzetbedrijf in Goor. Een belangrijke bijkomstigheid is hier dat eigenaren van bodemasbest zich steeds meer bewust worden van de gevaren, maar zich niet willen verplichten tot een geregelde, dure sanering en dan maar zelf een “oplossing” zoeken. Verwacht mag worden dat veel van dergelijke illegale storten niet snel meer ontdekt zullen worden. Daarmee wordt het in kaart brengen en saneren van deze asbest vrijwel onmogelijk.

Aan de andere kant zal ook het probleem toenemen van de “vermeende sanering”. In de Goorse nieuwbouwwijk De Hogenkamp was vóór aanvang van de bouw 330.000 gulden aan saneringskosten besteed. Zeer groot was dan ook het ongeloof en de verontwaardiging toen direct na oplevering de bodem rond de huizen veel asbest bleek te bevatten. Ook kunnen bij de recente saneringsronde van asbestwegen vragen worden gesteld over de werkelijke saneringswaarde. Na sanering van een weg bleek de berm nog vol asbest. Ook wordt soms oppervlakkig afgraven en vervolgens geasfalteerd, wat in de toekomst problemen zal geven voor bijvoorbeeld kabeltrekkers.

5. Aansprakelijkheid

Waar de asbestcementverharding van wegen en erven nu nog via getuigenverklaringen herleid zou kunnen worden tot de bron van het afval, namelijk de Eternit fabriek, zal bij het diffuser worden van het bodemasbest en naarmate de tijd verstrijkt de aansprakelijkheid voor de vervuiling moeilijker kunnen worden aangetoond. Op dit moment ligt die aansprakelijkheid voor wat betreft de asbestwegen mogelijk bij Eternit. Het bedrijf kwam goedkoop van haar afval af door het aan werknemers en derden te geven, wetende dat het “product” zeer ernstige gevolgen voor de volksgezondheid kon hebben. Het is - zoals SP actievoerders het begin 2000 stelden - onrechtvaardig om de mensen in Twente dubbel te laten betalen. Eerst voor het risico van een fatale asbestziekte en vervolgens voor het via de belasting meebetalen aan de noodzakelijke saneringen. Op het moment dat gemeenten, provincie en Rijk afzien van de noodzakelijke sanering, of deze blijven uitstellen, komt de aansprakelijkheid ook meer en meer bij de overheid te liggen.

6. Onze voorstellen

Om te komen tot een adequate aanpak van het asbestbodemprobleem is het noodzakelijk dat met name de Rijksoverheid zich meer zal inspannen, door handhaving van de wetgeving en intensivering van de saneringsaanpak. Hierbij moet voorop staan dat zo spoedig mogelijk een einde komt aan het gedogen van het illegaal laten voortbestaan van asbestwegen en andere overtredingen op het gebied van de wettelijke sanering van het bodemasbest.

Om te komen tot een asbestvrije bodem in heel Nederland doen wij de volgende voorstellen:

1. Er dient een volledige, wettelijk verplichte, asbestinventarisatie te komen, geldend voor alle gebieden met bodemasbest, waarbij ook alle particuliere terreinen onderzocht moeten worden.
2. Op grond van deze inventarisatie moet een volledige sanering plaatsvinden van alle objecten die daartoe aanleiding geven.
3. Zowel de inventarisatie als de sanering dient door de Rijksoverheid te worden gefinancierd.
4. Het meewerken aan de inventarisatie en sanering dient wettelijk verplicht te worden.
5. De kosten van de inventarisatie en de sanering moeten zoveel mogelijk worden verhaald op de oorspronkelijke vervuiler. Voor Twente zal dat met name zijn Eternit in Goor.

Begin van de inventarisatie

In afwachting van de politieke besluitvorming opent het SP MilieuAlarmteam een meldpunt op internet, waar bewoners in Twente en andere “besmette gebieden” worden opgeroepen om besmettingen met bodemasbest te melden. Daarmee wil ze een begin maken met een volledige inventarisatie, als basis voor een verplichte sanering. Bewoners kunnen gevallen van asbestvervuiling melden bij:

www.sp.nl

De gegeven informatie zal vertrouwelijk worden gebruikt.

Chronologisch overzicht

Hieronder volgt een overzicht van de geschiedenis van het asbestbodemprobleem in Twente. Slechts vanaf 2001 zijn bodemasbestincidenten die de krant haalden vermeld.

1930	Publicatie van Merewether & Price over schadelijkheid van asbestvezels voor gezondheid van de mens.
1937	Eternit begint in Goor met het verwerken van asbestvezels.
1949	Asbestose wordt officieel als beroepsziekte erkend.
1955	Bewijs dat Longkanker kan worden veroorzaakt door Asbest.
1964	Bewijs dat mesothelioom oorzakelijk door asbestvezels wordt veroorzaakt.
1970	Vragen over werkomstandigheden ('stofconcentraties') in de fabriek door personeel Eternit.
1973	Actie CAT (Centraal Aktiecomité Twente) tegen droge asbestafvaltransporten van Eternit naar de kleigaten in Borne.
1974	vakbondsbestuurder over asbest en werkomstandigheden in de krant: 'Eternit gaat desnoods over Lijken'.
1975	Eternit brengt ook afval naar reguliere stortplaatsen.
1977	1 ^e asbestbesluit: het gebruik van blauw asbest wordt verboden, maar ontheffingen blijven mogelijk.
1978	1 ^e ontheffingsaanvraag en verlening aan Eternit voor verwerken van blauw asbest.
1981	WCA (Wet Chemische Afvalstoffen) van kracht (registratie van afvalstromen).
1982	Eternit stopt verwerking van blauwasbestverwerking in Goor; deze wordt verplaatst naar België; in Goor 160 mensen ontslagen.
1982	Toegangsweg tot boerderij de Hoffmeijer in Wiene Ambt Delden wordt asbestvrij gemaakt.
1983	Sanering toegangsweg bungalow Rijksweg 11 in Ambt Delden. Toezegging minister Winsemius tot (TNO) onderzoek naar invloed van asbestpaden op gezondheid.
1984	Onderzoek door Centrum voor milieukunde Leiden: Rapport: Asbestcementafval als wegverharding. Een inventarisatie van wegen rond Goor.
1988	Het PBG(Platform Bornse Kleigaten) komt met honderden omwonenden in verzet tegen vervuiling van de voormalige stortplaats met oa. Pulpasbest.
1988	2 ^e Asbestbesluit.
1989	SP Rapport: Asbest Doodt (naar aanleiding van een onverwacht bezoek aan de Eternit fabriek door 2 speurders van de SP) gevolg: uiteindelijk moet Eternit de arbeidsomstandigheden drastisch wijzigen.
1992	SP Rapport Asbest in de Hof van Twente.
1992	Eternit stopt asbestcementproductie en laat fabriek door maanpakmannetjes schoonmaken.
1992	Wettelijke verjaring voor slachtoffers gesteld op 30 jaar na 'besmetting'; ook wordt een wettelijke verjaringstermijn van 5 jaar ingevoerd, die geldt vanaf het moment dat het slachtoffer bekend is met zijn ziekte en de oorzaak ervan.
1993	SP Rapport Afscheid van Asbest.
1993	Bij inspectie door SP (Remi Poppe) en ex-werknemer Eternit blijkt dat asbestwegen sinds inventarisatie 1984 nog ongewijzigd zijn.
1993	3 ^e Asbestbesluit: verbod op productie en handel in asbesthoudende materialen.
1993	1 ^e Asbestverwijderingsbesluit.
1994	Minister VROM vindt dat overheid inspanningsverplichting heeft om asbestvezelconcentratie terug te dringen, maar komt niet tot saneren.

1994	Milieu-Alarmteam SP voert uit protest tegen passieve overheid zelf een weg sanering uit in Diepenheim.
1995	SP Rapport Asbest de dubbele Lijdensweg.
1995	Priching Comité Asbestslachtoffers.
1997	Publicatie Rapport 'Asbestslachtoffers' door Prof. De Ruiter in opdracht Min SZ en W.
1998	SP Rapport Afscheid van Asbest II.
1998	2 ^e asbestverwijderingsbesluit.
1998	Regeling standaardvergoeding smartengeld als onderhandelingscompromis Comité Asbestslachtoffers, vakbonden, werkgevers en verzekeraars.
februari 1999	Regeling asbestwegen WMS.
juni 1999	Saneringsregeling asbestwegen Twente.
januari 2000	SP actie als protest tegen niet nakomen saneringsbesluiten voor asbestpaden in Gemeente Goor en het sinds 1 januari illegaal 'voorhanden hebben' van asbestwegen.
Januari 2000	Oprichting Instituut Asbestslachtoffers; begin regeling tegemoetkoming Asbestslachtoffers.
Juni 2000	Gemeenteraad Goor beslist tot 'sanering' van 2 hevig besmette asbestwegen.
September 2000	Besluit asbestwegen Wms.
November 2000	start saneringsprogramma particuliere asbestwegen op basis van vrijwillige meldingen.
Januari 2001	Bewoners Beltshofweg in Haaksbergen melden asbeststort-geschiedenis 'jarenlang stofwolken van Eternit-pruttel' in reactie op gemeente die zegt van geen bodemasbest te weten.
Februari 2001	Oprichten van Asbestcomité Twente met het doel om bodemasbestsanering te bespoedigen te verwijzen.
Voorjaar 2001	Sanering bodemasbest door gemeente in geplande nieuwbouwwijk de Hogenkamp in Goor.
Mei 2001	In de wijk de Meent in Borne wordt in een geluidswal asbest gevonden op een plek waar vaak kinderen spelen.
Medio 2001:	Het aantal slachtoffers van asbestwegen blijft gestaag groeien en komt op zeven. Bij de rechtbank in Almelo wordt namens één van de slachtoffers met financiële steun van de SP een proefproces gevoerd tegen Eternit.
Juni 2001	TNO rapport 5 asbestwegen in Haaksbergen moeten urgent gesaneerd.
November 2001	Vervuiling van SES terrein aan de Goorse haven met asbest.
Augustus 2001	Nieuwe subsidieregeling voor saneren asbestwegen particulieren in Haaksbergen.
Januari 2002	Inventarisatie in gemeente Haaksbergen: 12 wegen met asbest.
April 2002	SP komt illegaal vervoer van asbestgrond in Goor op het spoor.
Mei 2002	Bouwproject op ECB terrein in Eibergen stilgelegd wegens Asbestvondst (220 vrachtwagenladingen).
Mei-juni 2002	Asbest gevonden in de Hogenkamp, nieuwbouwwijk in Goor.
Juni 2002	Toezegging extra rijksgeld voor opruimen asbestgrond door minister.
September 2002	In Haaksbergen tot dan toe 2 gemeentelijke asbestpaden gesaneerd. Van één weg die in de gemeente Enschede doorloopt blijft dat deel ongesaneerd. De gemeente Enschede heeft geen plannen tot urgente sanering, wegens andere prioriteiten.